

CONTEXT URBAN. COMUNICARE VIZUALĂ.

Graffiti-ul ca manifestare a heterotopiei/

URBAN CONTEXT. VISUAL COMMUNICATION.

Graffiti as a Manifestation of Heterotopia

Nely VÎNĂU*, drd. arh. /PhDc. arch.

Răzvan Mircea NICA**, ș.I. dr. arh./Lecturer PhD arch.

nely-andreea.vinau@academic.tuiasi.ro

razvan.nica@academic.tuiasi.ro

*Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, RO/
“Ion Mincu” University of Architecture and Urban Planning, Bucharest, RO

**Facultatea de Arhitectură „G.M. Cantacuzino”, Universitatea Tehnică „Gh. Asachi”, Iași, RO/
“G.M. Cantacuzino” Faculty of Architecture, “Gheorge Asachi” Technical University, Iași, RO

Rezumat

Orașul și spațiul arhitectural imaginar oscilează între două mari categorii tipologice - utopia și distopia, la care se mai poate adăuga conceptul contemporan de heterotopie. Michel Foucault definește heterotopia ca o utopie efectiv realizată, un contra-amplasament, un loc aflat în afara oricărui loc, chiar dacă acesta este localizabil. În contrast cu utopia, heterotopia este un altfel de spațiu, o contestare mitică și totodată reală a spațiului în care trăim. Se disting două tipuri majore de heterotopii – de criză și de deviație, dar și o categorie mai puțin frecventă, a heterotopiilor de compensație. Ceea ce ni se oferă este mai mult decât o iluzie a unei alte lumi, este tocmai o compensație față de carențele răului, așadar o lume organizată după valori și criterii total diferite. Individul simte nevoia de a se exprima și prin mijloace alternative, pe care de-a lungul timpului am ajuns să le numim arte, cum este și graffiti-ul. Pornind de la agresiunea vizuală a construcțiilor, a aleilor pustii și a spațiilor publice degradate și prin impactul psihologic pe care acestea le au asupra omului, înțelegem că spațiul urban nu trebuie privit

Abstract

City and imaginary architectural space oscillate between two typological categories – utopia and dystopia, to which we can add the contemporary concept of heterotopia. Michel Foucault defines heterotopia as an actually realized utopia, a counter-location, a place outside any place, even if it is localizable. In contrast to utopia, heterotopia is a different kind of space, a mythical and at the same time real challenge of the space in which we live. There are two major types of heterotopias, namely crisis and deviation, but also a less common category of compensation heterotopias. What is offered to us is more than an illusion of another world, it is precisely a compensation for the shortcomings of evil, a world organized according to totally different values and criteria. The individual feels the need for self-expression through alternative means, which over time we have come to call arts, such as graffiti. Starting from the visual aggression of buildings, deserted alleys and degraded public spaces and the psychological impact they have on the individual, we understand that urban space must be seen not only as a simple frame-

doar ca un simplu cadru de manifestare, ci și ca un element catalizator și generator al acestui fenomen social. Ca și în cazul oricărei alte opere de artă, aprecierea unui graffiti este influențată de categoria observatorului, de legăturile sale afective cu locul respectiv, de pregătirea și structura sa intelectuală. Graffiti-ul și spațiul urban se influențează reciproc, aspect relevat prin analizarea artei urbane prin prisma conceptelor de heterotopie și dreptul la oraș. Spațiul urban trebuie adesea personalizat, umanizat, în același mod în care ne personalizăm spațiul privat, propria locuință. Este o marcarea a teritoriului și o corectare a unei curențe a arhitecturii contemporane – depersonalizarea.

Cuvinte cheie/ Keywords

utopie, distopie, heterotopie, spațiul urban, graffiti, artă urbană/
utopia, dystopia, heterotopia, urban space, graffiti, street art

Introducere. Context urban

Orașul, în forma sa prezentă, este în primul rând rezultatul modernității și al conceptelor specifice acesteia și este din ce în ce mai puțin tributatar Antichității și Evului Mediu. Modernitatea, mai ales în cazul manifestării sale prin planificarea urbană, reprezintă o recorelare a elementelor determinante care stau la baza sistemului social - economia și producția de masă, consumerismul. Astfel, din cauza globalizării principiilor modernității și a pierderii specificului cultural local, propunerile utopice din ultimul secol nu au reușit să rezolve problemele societății industriale și post-industriale (Mihali, 2001). Este evident că utopiile urbane au fost concepute pentru a răspunde unor probleme stringente, iar aplicarea lor într-un viitor apropiat este imposibilă, deoarece viitorul, la fel ca prezentul și trecutul, este purtător de contradicții și impedimente specifice. Eșecul utopiilor deschide calea distopiilor, care în ultimul veac par a se manifesta sub diferite forme. Distopiile, fie ele subjugate politicului, fie economicului sau tehnologiei, sunt purtătoare de mesaje, uneori subliminal, alteori explicite. Acestea atrag atenția asupra unor derapaje politico-sociale, asupra utilizării iresponsabile a resurselor sau tehnologizării excesive.

Sociologi precum Richard Sennett susțin ideea că spațiul urban are nevoie de un anumit grad de haos, dezordine și

work of manifestation, but also as a catalyst and generator of this social phenomenon. As in the case of any other work of art, the appreciation of graffiti is influenced by the of the observer, by their emotional connections with the place, by their training and intellectual background. Graffiti and urban space influence each other, an aspect revealed by analyzing urban art through the prism of the concepts of heterotopia and of the right to the city. Urban space often needs to be personalized, humanized, in the same way that one personalizes private space, one's own home. It is a marking of the territory and a correction of a deficiency of contemporary architecture, namely depersonalization.

Introduction. The urban context

The city, in its present form, is primarily the result of modernity and its specific concepts and is less and less indebted to antiquity and the Middle Ages. Modernity, especially in the case of its manifestation through urban planning, is a new correlation of the determining elements underlying the social system: the economy and mass production and consumerism. Thus, due to the globalization of the principles of modernity and the loss of the local cultural specificity, the utopian proposals of the last century have not managed to solve the problems of industrial and post-industrial society (Mihali, 2001). It is obvious that urban utopias have been designed to address pressing problems, and their application in the near future is impossible because the future, like the present and the past, carries specific contradictions and impediments. The failure of utopias opens the way for dystopias, which in the last century seem to have manifested themselves in different forms. Dystopias, whether subjugated to politics, economics or technology, carry a message, sometimes subliminal, sometimes explicit. They draw attention to political and social wrong turn, to the irresponsible use of resources or to excessive technologization.

Sociologists such as Richard Sennett argue for the idea that urban space needs a certain degree of chaos, disorder, and

anarhie pentru a putea asigura un mediu propice promovării și manifestării libertății individuale (Sennett apud. Claeys, 2020). Arta urbană nu este altceva decât expresia acestui haos urban, suport al libertății de exprimare. Acest aspect este însă în contradicție cu expresia convențională a utopiei, care este guvernată de o cutumă ritualizată sau de un comportament social prescripționat (Antoși, 1991).

Scopul acestei lucrări este de a introduce graffiti-ul în contextul general al spațiului urban și de a demonstra relația și interdependențele dintre cele două. Deși arta urbană este intens analizată, în prezent există puține studii care să plaseze graffiti-ul ca parte a complexității urbane, cu impact direct asupra formei concrete de materializare a spațiului public. *Street art* nu este doar o consecință a contextului cultural urban; artiștii transformă spațiul public prin mesaje și semnificații care asociază unui loc identitate și statut (Zieleniec, 2016). Un instrument în elaborarea argumentației acestui articol este definirea graffiti-ului ca o heterotopie, pornind de la teoriile lui M. Foucault și ca manifestare a *drepțului la oraș*, așa cum este enunțat de H. Lefebvre.

Comunicare Vizuală. Graffiti ca artă a străzii

Comunicarea umană se bazează atât pe limbajul verbal, cât și pe cel non-verbal; individul simte nevoia de a se exprima și prin mijloace alternative, care, de-a lungul, timpului au căpătat denumirea de arte. Graffiti-ul propune în spațiul cultural actual o reordonare, redefinire și o recontextualizare a limbajului, unitatea de bază a organizării sociale. Intervenția omului asupra mediului său de viață și încercarea de a-și lăsa amprenta și de a transmite, prin mijloace vizuale, un mesaj o identificăm și în cazul desenelor rupestre din preistorie și ulterior în aglomerările urbane ale Antichității. Varianta contemporană a graffiti-ului se manifestă pentru prima dată în Philadelphia și New York la începutul anilor 1970, ca o expresie apolitică, lipsită de mesaj social sau comercial (Zieleniec, 2016). Cu toate că mijloacele de exprimare diferă, o trăsătură rămâne constantă din preistorie și până în prezent – neasumarea lucrărilor. Anonimatul îi asigură artistului străzii libertatea de exprimare independentă de critica publică și îl protejează de eventualele repercusiuni ale justiției. Graffiti-ul se poate considera ipostaza unui limbaj primitiv și primar; astfel, subcultura graffiti definește și este la rândul ei definită de spațiul urban. Structura și forma orașului asigură inspirația și forma de expunere, la care artiștii străzii apelează zilnic.

anarchy to be able to provide an environment conducive to the promotion and manifestation of individual freedom (Sennett apud. Claeys, 2020). Urban art is nothing more than the expression of this urban chaos and supports freedom of expression. However, this aspect is at odds with the conventional expression of utopia, which is governed by a ritualized custom or prescribed social behavior (Antoși, 1991).

The purpose of this paper is to introduce graffiti in the general context of urban space and to demonstrate the relationship and interdependencies between the two. Although urban art has been intensively analyzed, few studies place graffiti as part of urban complexity, with a direct impact on the form of materialization of public space. Street art is not only a consequence of the urban cultural context; artists transform public space through messages and meanings that associate identity and status with a place (Zieleniec, 2016). A tool in the elaboration of the argumentation of this article is the definition of graffiti as a heterotopy, starting from the theories of M. Foucault, and as a manifestation of *the right to the city*, as enunciated by H. Lefebvre.

Visual communication. Graffiti as street art

Human communication is based on both verbal and non-verbal language; the individual feels the need for self-expression through alternative means, which over time have come to be called arts. Graffiti proposes in the current cultural space a reordering, redefining and recontextualization of language, the basic unit of social organization. Human intervention on the living environment and the attempt to leave one's mark and to transmit a message by visual means are also found in prehistoric cave drawings and later in the urban agglomerations of antiquity. The contemporary version of graffiti first appeared in Philadelphia and New York in the early 1970s, as an apolitical expression, devoid of a social or commercial message (Zieleniec, 2016). Although the means of expression differ, one feature remains constant from prehistory to the present - the non-assumption of works. Anonymity ensures the street artists' freedom of expression independent of public criticism and protects them from the possible repercussions of justice. One can consider graffiti as a primitive and primary language; thus, the graffiti subculture defines the urban space and is in turn defined by it. The structure and shape of the city ensure the inspiration and the form of exhibition, to which the street artists turn daily.

Pornind de la agresiunea vizuală a construcțiilor, a aleilor pustii și a spațiilor publice degradate și de la impactul psihologic pe care acestea le au asupra omului, înțelegem că spațiul urban nu trebuie privit doar ca un simplu cadru de manifestare, ci și ca un element catalizator și generator al acestui fenomen social. Ca și în cazul oricărei alte opere de artă, aprecierea unui graffiti este influențată de tipologia observatorului, fie el trecător dezinteresat sau proprietar pe al cărui bun a fost realizată lucrarea, de legăturile sale afective cu locul respectiv, de pregătirea și structura sa intelectuală. Dar, așa cum facem distincția obligatorie dintre fotografie, ca o manifestare creativă a unei idei artistice, și poză, ca o imortalizare vizuală a unei clipe din viața cotidiană, în același fel trebuie făcută delimitarea dintre graffiti și inscripțiile și desenele murale regăsite adesea în spațiile urbane contemporane. Graffiti-ul nu este o artă în sensul general acceptat, dar tocmai aceasta este frumusețea lui. Este o formă de rebeliune și de revoltă față de rigorile societății, ale străzii. Orașul este prin definiție caracterizat prin diversitate socio-culturală și etnică, un context în care sunt justificate aceste manifestări ale graffiti-ului, care includ adesea un mesaj social, politic sau o formă de implicare civică (Fig. 1).

În opinia lui H. Lefebvre, spațiul este un construct social, având o bază ideologică și politică. Acesta este în același timp un produs și un proces care se manifestă în interiorul structurii sociale. Din acest motiv, Lefebvre pune accentul pe conceptul de *dreptul la oraș*, pe asigurarea libertății de locuire și de generare a spațiului, în opoziție cu un habitat creat pe baza unor determinanți funcționali și raționali (control, ordine, securitate). Finalitatea unui astfel de proces este o operă de artă a vieții cotidiene (Zieleniec, 2018). Astfel, graffiti-ul, pe lângă artă urbană și vandalism, poate fi privit și ca un antidot pentru ceea ce Lefebvre consideră o societate birocratică dominată de consumerism (Zieleniec, 2016).

Așa cum afirmă Banksy, unii oameni s-au făcut polițiști pentru că vor să facă lumea în care trăiesc mai bună, alții au devenit vandali pentru că vor ca lumea în care trăiesc să arate mai bine; iar graffiti-ul este una dintre cele mai oneste forme de artă de care dispunem. Nu vorbim despre elitism sau o inducere în eroare; arta graffiti apare expusă pe cei mai buni pereți pe care îi poate oferi un oraș și nimeni nu este condiționat de costul biletului de intrare la un muzeu (Banksy, 2009).

Starting from the visual aggression of buildings, deserted alleys and degraded public spaces and the psychological impact they have on human beings, one can understand that urban space must be seen not only as a simple framework of manifestation, but also as a catalyst and generator of this social phenomenon. As in the case of any other work of art, the appreciation of graffiti is influenced by the typology of the observer, whether a disinterested passer-by or an owner on whose property the work was made, by their emotional ties with the place, their training and intellectual background. But just as one makes the distinction between photography, as a creative manifestation of an artistic idea, and snapshot, as a visual immortalization of a moment in everyday life, in the same way the delimitation between graffiti and inscriptions and murals often found in contemporary urban spaces must be made. Graffiti is not a generally accepted art form, but this constitutes its beauty. It is a form of rebellion and revolt against the rigors of society, of the street. The city is characterized by socio-cultural and ethnic diversity, a context in which these manifestations of graffiti are justified, which often include a social or political message or a form of civic involvement (Fig. 1).

In H. Lefebvre's opinion, space is a social construct, having an ideological and political basis. It is at the same time a product and a process that manifests itself within the social structure. For this reason, Lefebvre emphasizes the concept of *the right to a city*, the importance of ensuring the freedom to live and generate space, in opposition to a habitat created on the basis of functional and rational determinants (control, order, security). The finality of such a process is a work of art of daily life (Zieleniec, 2018). Thus, graffiti, in addition to urban art and vandalism, can also be seen as an antidote to what Lefebvre considers a bureaucratic society dominated by consumerism (Zieleniec, 2016).

As Banksy said, some people became police officers because they wanted to make the world they lived in better, others became vandals because they wanted the world they lived in look better. Graffiti is one of the most honest forms of art we have. There is no elitism or misleading message; graffiti art is displayed on the best walls that a city can exhibit, and no one is kept away by the price of an entrance ticket (Banksy, 2009).

Fig. 1. Stencil: *Dad, there's a monster*, Veneția, 2021. Probleme ale comunității, așa cum este impactul negativ al vaselor de croazieră asupra lagunei venețiene, sunt sintetizate prin mesaje neconvenționale în spațiul public./ Stencil: *Dad, there's a monster*, Venice, 2021. Community issues, such as the negative impact of cruise ships on the Venetian lagoon, are summed up by unconventional messages in the public space.

Sursa/Source: arhiva personală a autorilor/the authors' personal archive

Graffiti-ul, ca o expresie a libertății de exprimare este un câștig al democrației, având în vedere că peisajul urban devine din ce în ce mai rigid, nelăsând loc creativității și spontanului, atât de necesare vieții umane. Spațiul, fie el privat, semi-privat, semi-public sau public, este reprezentat de valoarea sa simbolică și de funcțiunea concretă găzduită. Suportul, fie el calcanul agresiv al unei clădiri sau un vagon de tren, localizarea lucrării în cadrul orașului și publicul căreia i se adresează sunt elementele pe care mizează o astfel de operă. Însăși Banksy îndeamnă artiștii stradali să evite să dea cu spray-ul acolo unde lumea așteaptă încă să se inventeze roata (Banksy, 2009). Din punctul de vedere al arhitectului, graffiti-ul este o modalitate de exprimare a opiniei comunității cu privire la mediul propriu de viață, un feedback de care ar trebui ținut cont în procesul de proiectare. O intervenție arhitecturală sau urbanistică într-un cadru construit existent nu poate avea șanse de reușită dacă nu se raportează la viitorii beneficiari direcți și la *genius loci*. Artiștii străzii nu vor interveni asupra clădirilor care contribuie deja la identitatea culturală a unei zone; sunt vizate doar construcțiile percepute ca anonime, străine de context și chiar agresive prin masa construită și prin funcțiunea găzduită. Așa cum comunitatea este agresată de un astfel de implant, la rândul său, comunitatea, prin intermediul artiștilor străzii, răspunde tot cu o agresiune.

Graffiti, as a manifestation of freedom of expression, is a gain of democracy given that the urban landscape is becoming increasingly rigid, leaving no room for creativity and spontaneity, so necessary for human life. The space, be it private, semi-private, semi-public or public, is represented by its symbolic value and the concrete function it hosts. The support, be it the aggressive blind wall of a building or a train car, the location of the work within the city and the audience to which it is addressed are the elements on which such a work relies. Banksy himself urges street artists to avoid spraying where people are still waiting for the wheel to be invented (Banksy, 2009). From the architect's point of view, graffiti is a way of expressing the community's opinion about their own living environment, feedback that should be considered in the design process. An architectural or urban intervention in an existing built environment cannot have a chance of success if it does not relate to the future direct beneficiaries and to the *genius loci*. Street artists will not intervene on buildings that already contribute to the cultural identity of an area; only constructions perceived as anonymous, foreign to the context and even aggressive through the built mass and the hosted function are targeted. Just as the community is attacked by such an implant, it responds with aggression through the street artists.

Imaginea spațiului public și modul în care aceasta este percepută dictează acțiunile artiștilor străzii. Spațiul urban trebuie adesea personalizat, umanizat, în același mod în care ne personalizăm spațiul privat, propria locuință. Este o marcarea a teritoriului și o corectare a unei curențe a arhitecturii contemporane – depersonalizarea. Atât timp cât încă promovăm o arhitectură internaționalizată a mașinilor de locuit, dezrădăcinarea și pierderea identității culturale se va manifesta în continuare prin acte catalogate drept vandalism. Cu toate că este considerată de mai bine de douăzeci de ani de către critica de specialitate drept o formă artistică autentică, graffiti-ul poate căpăta conotații negative atunci când este asociat cu acte de vandalism și infraționalitate. Atitudinile critice la adresa artei stradale sunt bazate pe argumente subiective și contestabile. O inscripție pe un perete nu este o incitare la acte antisociale, dar poate fi un simptom al unei degradări morale, un semnal de alarmă pentru factorii de decizie direct implicați.

Se întâmplă adesea ca un graffiti să aibă ca suport de exprimare un obiect cu o importanță aparte, de la clădiri cu valoare istorică și arhitecturală, la monumente și obiecte semnificative pentru cultura locală, și poate fi percepută ca o agresiune vizuală, deși este o acțiune prin definiție efemeră, cu efecte reversibile. Intervențiile asupra unui astfel de obiect, asociate cu un mesaj vulgar sau denigrator, conduc la o stare de dezgust și de revoltă din partea trecătorilor, mai ales din cauza neînțelegerii motivației reale a artistului. Agresiunea și impactul vizual dezagreabil sunt principalele argumente în condamnarea graffiti-urilor, argumente combătute chiar de artiști, care mizează pe o paralelă cu influența pe care o au afișajele publicitare excesive asupra imaginii orașului. Persoanele care desfigurează cu adevărat orașele sunt companiile care desfășoară bannere imense peste clădiri și autobuze, făcând individul să se simtă neadecvat societății dacă nu le cumpără produsele (Banksy, 2009).

Există, totuși, o serie de similitudini între cele două tipuri de manipulare a subconștientului prin imagine și de intervenție asupra spațiului public. Precum graffiti-ul, imaginile publicitare sunt omniprezente pe clădiri și mijloace de transport în comun și surprind adesea prin mesaje puerile, dezgustătoare și prin agresivitate verbală. În încercarea de a reduce degradările fizice ale clădirilor și vandalismul costisitor, autoritățile locale optează în prezent pentru corelarea a două tipuri de măsuri: intensificarea controlului poliției comunitare, ame-

The image of the public space and the way it is perceived, dictate the actions of street artists. The urban space must often be personalized, humanized, in the same way that we personalize our private space, our own home. It is a marking of the territory and a correction of a specific deficiency of contemporary architecture, namely depersonalization. As long as we still promote an internationalized architecture of living machines, the uprooting and loss of cultural identity will continue to be manifested in acts classified as vandalism. Although considered for more than twenty years by critics as an authentic art form, graffiti can have negative connotations when associated with acts of vandalism and crime. Critical attitudes towards street art are based on subjective and debatable arguments. An inscription on a wall is not an incitement to antisocial acts, but it can be a symptom of moral degradation, an alarm signal for the directly involved decision makers.

It often happens that a graffiti work has as its medium a subject of special importance, from buildings of historical and architectural value to monuments and objects significant to the local culture, and this can be perceived as visual aggression, although it is an action ephemeral by definition, with reversible effects. Interventions on such a subject, associated with a vulgar or denigrating message, lead to a state of disgust and revolt on the part of passers-by, especially due to the misunderstanding of the real motivation of the artist. Aggression and displeasing visual impact are the main arguments in condemning graffiti, arguments contested by the artists themselves, which rely on a parallel with the influence of excessive advertising on the image of the city. Those who really disfigure cities are the companies that carry huge banners over buildings and buses, making one feel inadequate if one does not buy their products (Banksy, 2009).

There are, however, a number of similarities between the two types of image manipulation of the subconscious and intervention in public space. Like graffiti, advertising images are ubiquitous on buildings and public transportation, and often astonish through simplistic, disgusting messages and verbal aggression. To reduce the physical degradation of buildings and costly vandalism, local authorities are currently opting to link two types of measures: stepping up community police control, arranging areas for graffiti artists exclusively in

najarea în spațiile publice urbane de zone destinate exclusiv artiștilor graffiti și desemnarea de suprafețe pretabile unor astfel de tratări grafice (Zieleniec, 2016). Întrebarea care rezultă în acest caz este dacă migrarea artei stradale către galerii de artă și spații special amenajate nu îi anulează chiar o trăsătură definitorie – spiritul de frondă. Când graffiti-ul devine legal, încetează să mai fie graffiti, este doar artă. Graffiti-ul este prin definiție ilegal (Zieleniec, 2016). Este de remarcat că prin astfel de măsuri arta urbană ajunge să fie expusă în galeriile de artă și în muzee, acele spații care asimilează caracteristicile unei heterotopii temporale sau ale unei heterocronii (Nae, 2015).

În lucrarea sa despre această modalitate de comunicare vizuală în contextul urban, S. Steward face o distincție între graffiti *ca murdărie* și graffiti *ca artă* (Steward, 2001). Aceasta subliniază faptul că, pe de o parte, este ușor să considerăm această manifestare, care are loc la locul și momentul nepotrivit ca fiind plasată la baza scării valorice și, pe de altă parte, că este dificil de contrazis afirmația că graffiti-ul este un act de vandalism, care murdărește permanent, iar efectul rezultat este o desfigurare a spațiului urban. Autoritățile marilor orașe încearcă să prevină aceste acte ilegale, care generează un sentiment de nesiguranță. Aspectele financiare nu sunt neglijabile, deoarece cartierele în care acest fenomen al graffiti-ului *ca murdărie* se manifestă frecvent sunt atât cauză, cât și efect ale situației economice. Pe de o parte este manifestarea unei situații economice precare, lipsa intervenției din partea autorităților sau a proprietarilor – spații urbane părăsite, clădiri degradate, iar pe de altă parte este efectul unei imagini de nesiguranță, care la rândul său duce la o lipsă de interes din partea investitorilor. Graffiti-ul *ca murdărie* este atât cauză cât și efect pentru o serie de probleme în contextul urban, fie ele de natură estetică sau socio-economică. Acesta ne comunică vizual, uneori brutal, faptul că există o problemă. Acest tip de graffiti este o *non-cultură*. Conectat cu murdărirea, cu lipsa civilizației și cu profanul, graffiti-ul urban contemporan semnifică ruptura dintre limitele spațiului privat și public, o erupție a creativității care se manifestă în interior, care își revendică strada, fațada, și în exterior – modul în care orașul este articulată (Steward, 2001).

Pe de altă parte, S. Steward susține că graffiti-ul *ca obiect de artă* este o invenție a instituțiilor artistice (universități, galerii de artă, critici, colecționari), iar această invenție este

urban public spaces and designating suitable areas for graffiti (Zieleniec, 2016). The question that arises in this case is whether the migration of street art to art galleries and specially designed spaces does not nullify one of its defining feature: the spirit of rebellion. When graffiti becomes legal, it ceases to be graffiti; it is just art. Graffiti is illegal (Zieleniec, 2016). It is worth noting that through such measures urban art gets to be exhibited in art galleries and museums, those spaces that assimilate the characteristics of a temporal heterotopia or a heterochrony (Nae, 2015).

In her paper on this type of visual communication in the urban context, S. Steward makes a distinction between graffiti *as dirt* and graffiti *as art* (Steward, 2001). This emphasizes that, on the one hand, it is easy to consider this manifestation, which occurs at the wrong place and time, as being placed at the base of the value scale, and that it is difficult to contradict the statement that graffiti is an act of vandalism, which permanently soils, and the resulting effect is a disfigurement of urban space. The authorities of major cities try to prevent these illegal acts, which generates a feeling of insecurity. The financial aspects are not negligible, because the neighborhoods in which this phenomenon, of graffiti *as dirt*, frequently manifests itself are both the cause and effect of the economic situation. On the one hand, there is the manifestation of a precarious economic situation and of the lack of intervention from the authorities or the owners - abandoned urban spaces, degraded buildings; and on the other hand, they also have the effect of creating an image of insecurity, which in turn leads to a lack of interest from investors. Graffiti *as dirt* is both a cause and an effect of several problems in the urban context, be they of an aesthetic or socio-economic nature. It tells us visually, sometimes brutally, that there is a problem. This type of graffiti is a *non-culture*. Linked to dirt, lack of civilization and the profane, contemporary urban graffiti signifies the rupture between the boundaries of private and public space, an eruption of creativity that manifests itself inside and that reclaims its street, facade, and the exterior – the way the city is articulated (Steward, 2001).

On the other hand, S. Steward argues that graffiti *as art* on canvas, as an object of art is an invention of artistic institutions (universities, art galleries, collectors), and this invention

gândită să satisfacă nevoia acestor entități de a susține și promova flexibilitatea exprimării și manifestările artistice spontane. Se pune astfel întrebarea: de ce lumea artistică consideră graffiti-ul ca fiind o artă, o formă de pictură, în ciuda faptului că sunt generate o serie de probleme (Steward, 2001)? Graffiti-ul este relocat de pe suprafața permanentă a zidului, a vagonului metroului sau tramvaiului, pe suprafața, mai puțin durabilă, a pânzei, transformându-l dintr-o manifestare permanentă, dar care poate fi ștearsă, într-o formă eternă, care invită să fie analizată de critici și, ulterior, expusă de curatori de expoziții. Însăși natura sa efemeră și simultan permanentă, de la cea statică la cea mobilă suferă o transformare, ridicându-se întrebarea: care este spațiul adecvat de manifestare al graffiti-ului în contextul urban: în interior – în galerie, pe pânză sau în exterior – pe zid?

Graffiti-ul ca o manifestare a heterotopiei

Heterotopia este cazul particular al unui spațiu real și clar delimitat în cadrul unui spațiu social existent, în care este posibilă o alterare a normelor și convențiilor sociale și o rearticulare a subiectivității (Nae, 2015). Nemulțumirile și angoasele societății, în particular ale artiștilor stradali, se exprimă în moduri diverse în contexte socio-politice problematice, așa cum este cazul *graffiti-ului de protest* apărut în contextul urban din Grecia, în perioada crizei economice de la sfârșitul primului deceniu al secolului al XXI-lea. Peisajul urban a devenit spațiul în care se manifestă schimbul simbolic de idei și imagini dintre diverși artiști, scriitori anonimi sau grupuri politice. Graffiti-ul din perioada crizei economice ne oferă o imagine vizuală a răspunsului cultural generat de populația pusă în situația de a face față colapsului financiar, excluziunii sociale și șomajului. Profesorul de științe culturale Y. Zaimakis face o analiză a modului în care diferite formațiuni politice și comunități artistice își apelează atenția asupra potențialului creativ și expresiv pe care îl are graffiti-ul, dar și asupra modului în care enunță heterotopii culturale în mediul vizual, capabile să negocieze aspectele estetice și pe cele politice în contextul crizei economice (Zaimakis, 2015). Analiza lui Y. Zaimakis este concentrată pe *graffiti-ul politic*, care include o paletă largă de teme, de la vocile care contestă deciziile politice și sociale guvernamentale, sugestii vulgare și obscene, până la deziderate utopice și reflexii filosofice existențialiste. Punctul central al acestei manifestări artistice sociale este în directă legătură cu aspectele economice ale crizei, așadar

is designed to meet the need of these institutions to support and promote spontaneous artistic manifestations and flexibility of expression. The question thus arises why the art world considers graffiti as art, as a form of painting, even if a series of problems are generated (Steward, 2001). Graffiti is relocated from the permanent surface of the wall, the subway or tram car, to the less durable surface of the canvas, transforming it from a permanent, yet erasable manifestation, to an eternal form that invites analysis by critics and subsequent presentation by curators. Its ephemeral and simultaneously permanent nature, from static to mobile, undergoes a transformation, raising the question of what the appropriate space for graffiti in the urban context is: indoors - in the gallery, on the canvas; or outside - on the wall?

Graffiti as a manifestation of heterotopia

Heterotopia is the case of a real and clearly delimited space within an existing social space, in which an alteration of social norms and conventions and a rearticulation of subjectivity is possible (Nae, 2015). The dissatisfaction and anxieties of society, particularly street artists, have various manifestations in problematic socio-political contexts, such as *the protest graffiti* manifested in the urban context of Greece, during the economic crisis of the first decade of the 21st century. The urban landscape has become the space where the symbolic exchange of ideas and images between various artists, anonymous writers or political groups is manifested. Graffiti during the economic crisis gives us a visual image of the cultural response generated by the population faced with financial collapse, social exclusion and unemployment. Professor of cultural sciences Y. Zaimakis makes an analysis of how different political formations and the artistic community focus on the creative and expressive potential of graffiti, but also on how it enunciates cultural heterotopias in the visual environment, so as to negotiate aesthetic and political issues in the context of the economic crisis (Zaimakis, 2015). His analysis focuses on *political graffiti*, which includes a wide range of themes, from voices protesting governmental political and social decisions, to vulgar and obscene suggestions and to utopian desiderata and existentialist philosophical reflections. The central point of this social artistic manifestation is in direct connection with the economic aspects of the crisis, so it involves the expression of mood

implică exprimarea unor stări sufletești și emoționale. În cadrul lucrării sunt propuse și exemplificate trei tipuri de graffiti politic: *graffiti-ul de protest*, *graffiti-ul de revoltă* și *graffiti-ul de conflict*. *Graffiti-ul de protest* se referă la criza economică și critică măsurile economice dure și guvernarea autoritară; prin acesta se subminează discursul politic, dar se și incită la forme de protest din partea populației. *Graffiti-ul de revoltă*, prin mesajele anti-sistem, susține mobilizarea populației la acte civile de nesupunere în fața măsurilor neo-liberale de austeritate; uneori acesta este chiar o critică la adresa capitalismului. *Graffiti-ul de conflict* abordează teme precum conflicte politice și ideologice (de la fascism la anti-fascism) și juxtapuneri politice în privința migrației. Graffiti-ul ca o manifestare vizuală a scrierii, în cazul de față pe pereți, este strâns legat de contextul mult mai amplu cultural, dar și de contextul temporal și social. *Graffiti-ul politic* este o formă de text nesancționat, scris pe suprafețele publice, care exprimă mesaje politice, comentarii cu privire la societate, critică, protest, respingere sau susținere față de schimbările socio-politice din viața socială urbană și nu numai (Fig. 2).

and emotional states. The paper proposes and exemplifies three types of political graffiti: *protest graffiti*, *revolt graffiti*, and *conflict graffiti*. *Protest graffiti* refers to the economic crisis and criticizes harsh austerity measures and authoritarian government; it undermines political discourse and also incites forms of protest. *Revolt graffiti* is a form of art which, through anti-system messages, supports the mobilization of the population to civil acts of disobedience against neoliberal austerity measures, sometimes even against capitalism. *Conflict graffiti* addresses issues such as political and ideological conflicts: from fascism to anti-fascism and political stances on migration. Graffiti as a visual manifestation of writing, in this case on the walls, is closely linked to the much broader cultural context, but also to the temporal and social context. *Political graffiti* is a form of unsanctioned text, written on public surfaces, which expresses political messages, comments about society, criticism, protest, rejection, or support for socio-political changes in urban social life and more (Fig. 2).

Fig. 2. Graffiti în timpul pandemiei de SARS-CoV-2: *Tu ce faci de apocalipsă?*, Iași, România, 2021. Evenimente și conflicte din spațiul social își găsesc reflecția în spațiul urban./Graffiti during the SARS-CoV-2 pandemic: *What are you doing during the apocalypse?*, Iași, Romania, 2021. Events and conflicts in the social space find their reflection in the urban space.

Sursa/Source: arhiva personală a autorilor/the authors' personal archive

Acest tip de scriere poate fi considerat o formă de acțiune politică deoarece, prin mijloace specifice, scriitorul își transformă mesajul său, politic sau social, într-unul accesibil maselor, generând astfel o dezbatere publică, marcând limitele și politicizând spațiul urban. Realizarea de graffiti este o activitate edificatoare în contextul urban, care relevă luptele culturale, războaie culturale în care activiști și grupuri politizate încearcă să realizeze un spațiu contra-hegemonic (Zaimakis, 2015).

A da voce mișcărilor sociale prin intermediul *graffiti-ului politic*, definit ca o alternativă marginalizată la discursul de masă este, în termenii lui Michel Foucault, o *heterotopie culturală* – spații contra-hegemonice ale unei ordini sociale alternative care există separat de spațiile dominante (Mihali, 2001). Spațiul în care graffiti-ul se manifestă ca formă de comunicare vizuală, însoțită uneori de text este unul în care indivizii, artiști sau nu, își exprimă ideile și sentimentele cu privire la condițiile precare de viață, insecuritate sau anxietățile existențiale.

Concluzii

După o succintă analiză a aspectelor pozitive și negative implicate de prezența acestei arte în spațiul urban, putem concludiona că orice formă de exprimare creativă a personalității proprii sau a voinței întregii comunități este utilă și chiar necesară, iar inscripțiile și desenele de tip graffiti nu fac excepție. Distincția care trebuie totuși făcută, după cum am precizat anterior, este că nu orice graffiti poate fi considerat artă în adevăratul sens al cuvântului. Graffiti-ul, în toate variantele și ipostazele sale, este manifestarea în spațiul public a creativității umane, eliberate de canoanele conservatoare ale bunului gust și de normele sociale tradiționale.

Nu trebuie uitat faptul că graffiti-ul este, ca modalitate de realizare, o manifestare artistică ilegală, dar, cu toate acestea, conținutul – mesajul transmis nu este unul în afara legii. Graffiti-ul este o formă de exprimare a unei societăți educate și în contact cu realitățile socio-culturale. Prin scrierea și abilitățile artistice, realizatorii de graffiti transmit mesajele clasei sociale din care fac parte: de la mesaje politice, la cele cu privire la situația economică sau a mediului înconjurător. Este o manifestare vizuală a unei opinii care, în căutarea unei platforme unde se poate exprima, demonstrează că vocea individului, a locuitorului orașului poate fi auzită sau,

This type of writing can be considered as a form of political action because, through specific means, the writer transforms their message, political or social, into one accessible to the masses, thus generating a public debate, marking boundaries, and politicizing urban space. Graffiti is an edifying activity in the urban context, which reveals cultural struggles, cultural wars in which activists and politicized groups try to construct a counter-hegemonic space (Zaimakis, 2015).

Giving voice to social movements by means of *political graffiti*, defined as a marginalized alternative to mass discourse, is, in Michel Foucault's terms, a *cultural heterotopia*: counter-hegemonic spaces of an alternative social order that exists separately from the dominant spaces (Mihali, 2001). The space in which graffiti manifests itself as a form of visual communication, accompanied by text or not, is one in which individuals, artists and others, express their ideas and feelings about the precarious living conditions, insecurity, or existential anxieties.

Conclusions

After a brief analysis of the positive and negative aspects involved in the presence of this type of art in the urban space, we can conclude that any form of creative expression of artists' personality or the will of the whole community is useful and even necessary, and graffiti inscriptions and drawings are no exception. The distinction that must be made, however, as mentioned above, is that not every graffiti work can be considered art in the true sense of the word. Graffiti, in all its versions, is the manifestation in the public space of human creativity, freed from the conservative canons of good taste and traditional social norms.

However, one must not forget that even if graffiti is, as a way of making, an illegal artistic manifestation, its content, that is to say, the message transmitted is usually not outside the law. Graffiti is a form of expression of an educated society and in contact with socio-cultural realities. Through writing and artistic skills, graffiti artists convey the messages of the social stratum they are part of, from political messages to those about the economic situation or the environment. It is a visual manifestation of an opinion, which in search of a platform where they can express themselves, demonstrates that the voice of the individual, of the city dweller, can be

În cazul de față, citită pe un perete al unei clădiri sau pe vagonul unui mijloc de transport. Este o formă atipică de comunicare vizuală, dar, în același timp, una de impact asupra societății. Probabil filosofi, artiștii, arhitecții și urbaniștii care s-au aplecat asupra noțiunii de utopie nu și-au imaginat că zidurile cetății, ca suport fizic al utopiei, vor fi „murdărite” de graffiti, dar pentru a realiza acea lume ideală este necesar să citim și aceste manifestări ale unei părți din societate, care atunci când îi este suprimată vocea, sau când consideră că deciziile, fie ele economice sau politice, sunt luate fără consultarea ei, se manifestă astfel. Graffiti-ul este o modalitatea de comunicare vizuală a aspirațiilor, dorințelor, a idealurilor unei societăți – viziunea unei utopii, dar, în același timp, este și una prin care sunt exprimate angoasele, temerile, nemulțumirile asupra direcției în care societatea se îndreaptă – imaginea unei posibile distopii; simultan este o manifestare a unui loc aflat în afara altui loc, a unei heterotopii.

heard, or in this case read on a wall of a building, or on the wagon of a transportation vehicle. It is an atypical form of visual communication, but at the same time it has an impact on society. Probably philosophers, artists, architects and urban planners who reflected on the notion of utopia did not imagine that the walls of the city, as a physical support of utopia, would be soiled by graffiti, but to achieve that ideal world it is necessary to read and these manifestations of a part of society, which reacts in this way when its voice is suppressed, or when it considers that decisions, whether economic or political, are taken without consultation. Graffiti is a way of visual communication of the aspirations, desires, ideals of a society, thus the vision of a utopia; but at the same time, it expresses anxieties, fears, dissatisfaction with the direction in which society is heading, the image of a possible dystopia; simultaneously, it is a manifestation of a place outside another place, of a heterotopia.

Referințe/References

- Antoși, S. (1991). *Utopica. Studii asupra imaginarului social Poetica spațiului*. București: Ed. Științifică.
- Banksy (2009). *Arta la zid / Wall and Piece* (trad. V. Sălăgeani). București: Vellant.
- Claeys, G. (2020). *Utopia. The history of an idea*. Londra: Thames & Hudson.
- Mihali, C. (coord.2001). *Altfel de Spații. Studii de Heterotopologie*. București: Paideia.
- Nae, C. (2015). *Moduri de a percepe. O introducere în teoria artei moderne și contemporane*. Iași: Ed. Polirom.
- Steward, S. (2001). Ceci Tuer Cela: Graffiti as Crime an Art. In J. Fekete (ed.) - *Life After Postmodernism. Essay on Value and Culture; New World Perspectives* (pp. 167–173). Montreal: CTheory Books.
- Zaimakis, Y. (2015). Welcome to the civilization of fear: On political graffiti heterotopias in Greece in time of crisis; In *Visual Communication 2015*, Vol 14(4), (pp. 373- 396).
- Zieleniec, A. (2016). The right to write the city: Lefebvre and graffiti. *Environnement Urbain / Urban Environment* [online], Volume 10 | 2016.
- Zieleniec, A. (2018). Lefebvre's Politics of Space: Planning the Urban as Oeuvre. *Urban Planning*, Volume 3, Issue 3, (pp. 5–15).